

LÆSE- OG SKRIVESTØTTE MED IT – EN FÆLLES SAG OG ET FÆLLES ANSVAR

KIRSTEN BLADT, CAND. PÆD. I ALMEN PÆDAGOGIK, LÆSEKONSULENT I SKANDERBORG KOMMUNE

"It-støttet undervisning til elever i store specifikke læse- og skrivevanskeligheder" – det lyder nemt! Det drejer sig ofte om kvikke og velfungerende elever, der "bare" har et læseproblem. Børn og unge i dag er så dygtige til at bruge computer. De er meget bedre til det end lærerne. Så det handler vel bare om at udlevere en computer med et læse- og skrivestøttende program til eleven suppleret med et kort kursus i programmet. Og så fungerer det vel?

Gid det var så nemt! De mange erfaringer fra Skanderborg Kommune viser, at it-støttet undervisning er en stor, mangfoldig og kompleks opgave, som eleverne ikke kan klare alene.

Skanderborg Kommunes it-støttede undervisningstilbud

Siden 2004 er der arbejdet med udviklingen af den it-støttede undervisning (itsu). Inklusion har hele tiden været udgangspunktet, dvs. at eleverne undervises på egen skole og tænkes ind i klassens undervisningsstrukturer.

De første år blev der arbejdet i projekter med tilknyttet følgeforskning (Andresen, B. B., 2007). På baggrund af erfaringer herfra blev der med start august 2008 etableret et itsu-tilbud. Det retter sig specifikt mod den gruppe af elever, der vurderes til at have et kontinuerligt, vedvarende behov for it-støtten. Skolelederne har mulighed for én gang årligt at indstille elever på 4. -9. årg. Januar 2012 er der tilknyttet 42 elever fordelt på 13 skoler. Målet er, at eleverne lærer at anvende og acceptere it som et støttende og kvalificerende redskab i hverdagen med henblik på at få mulighed for at deltage i klassens undervisning på lige fod med kammeraterne. Eleverne er en del af tilbuddet, så længe det giver mening.

Artiklen er en opsummering af vore mange erfaringer med it-støttet undervisning (itsu) til elever i store læse- og skrivevanskeligheder. Opsummeringen er opdelt i 6 fokusområder. De mange års daglige erfaringer og de specialiststøttede udviklingsarbejder har lært os, at skal den it-støttede undervisning lykkes, så må der sættes ind hele vejen 'rundt om' eleverne. Der skal arbejdes med:

1. Samarbejdsstrukturen mellem ledelse, lærere og elever og mellem de forskellige specialister¹: Læsekonsulent, læsevejledere, advokater og it-vejledere
2. Undervisning i brugen af de læse- og skrivestøttende programmer
3. It-udstyr: Indkøb, vedligehold og udvikling
4. Digitale tekster – der skal udvælges de helt rigtige tekster til den enkelte elev
5. Elevernes medbestemmelse og ejerskab til opgaven
6. Nye arbejdsvaner og rutiner og nye krav til eleven

Der beskrives evalueringresultater, og der gives bud på, hvad der skal til for at udvikle en mere inkluderende læseundervisning, end vi har i dag. Artiklen afsluttes med anbefalinger og perspektivering.

1. Samarbejdsstrukturen – et fælles ansvar

Dette afsnit er det første af seks, som sammen åbner for en flig af de mange udfordringer, der skal arbejdes med, for at en it-støttet undervisning bliver vellykket. Alle eksempler i de seks afsnit er hentet fra samarbejdet med elever og lærere. Mange af opgaverne er helt grundlæggende

forstået på den måde, at de hver især er nødvendige, hvis indsatsen ikke skal gå i stå, mens andre opgaver har betydning for, om indsatsen bliver mere eller mindre vellykket.

Dette første afsnit sætter fokus på samarbejdet om opgaveløsningen.

De første års projekterfaringer viste, at den it-støttede undervisning er en stor, mangfoldig og kompleks udviklingsopgave både for den enkelte elev og for elevens lærere. Det stod meget tydeligt, at opgaveløsningen kræver en specifik viden og kompetence, som det kan være vanskeligt for den enkelte lærer at opnå. Derfor har skolerne i dag mindst én advokat, dvs. en specialundervisningslærer eller en læsevejleder, som har specialistviden på området, og som på skolen er tovholder for opgaven omkring den enkelte elev. (Læs yderligere om advokatrollen i faktaboksen.) Selv om hver enkelt elev har tilknyttet en advokat, er det selvfølgelig afgørende, at klassens lærere samt skolens it-vejleder hver især og sammen tager ansvar for og ejerskab til opgaveløsningen.

Advokatrollen

Skolerne har mindst én advokat. Advokaten er en specialundervisningslærer eller en læsevejleder, der er faglig ekspert og tovholder for den it-støttede undervisning. Advokat-titlen er valgt for at signalere, at opgaven er mangfoldig.

Opgaven er at give eleven såvel en faglig som en personlig støtte, give kurser og vejledning til klassens lærere samt holde en nødvendig kontakt til elevens forældre.

Som udgangspunkt tildeles advokaten tre ugentlige lektioner tilknyttet eleven. I takt med, at eleven udvikler nye kompetencer, arbejdsvaner og rutiner, reduceres omfanget. I starten er der meget undervisning, mens det over tid forandrer sig mere og mere til at være en vejledningsopgave.

Typisk er advokaten tilknyttet flere elever, hvilket er med til at give en bredere viden og erfaring.

Skolens evne til at løfte opgaven med den it-støttede undervisning bliver mindre sårbar, hvis der er mere end én advokat.

Advokaten kan yderligere have en vejlederopgave i forhold til kolleger, der ønsker et læse- og

skrivestøttende program som kvalificering til den almene undervisning. Itsu-tilbudet vil kunne bidrage til den proces med viden og erfaringer.

De første års projekterfaringer viste også, at det var en udfordring for den enkelte skole selv at fastholde og få den nødvendige kvalitet i indsatsen. Derfor tager Fagsekretariatet Børn og Unge et medansvar for at løfte opgaven på et kommunalt niveau.

I Fagsekretariatet er etableret et mindre team, der varetager opgaven: En læsekonsulent leder og koordinerer indsatsen. Yderligere er der tilknyttet to vejlederteam hvert bestående af en læsevejleder og en it-vejleder.

Fagsekretariatets opgave er bl.a. at formidle den nyeste viden på området samt at være faglig sparringspartner for de visiterede elevers dansklærer og advokat.

Videndeling og faglige sparring udmøntes på årsbasis gennem: 1) fire netværksmøder med fokus på nye programmer samt erfaringsudveksling og fælles udvikling af praksis. 2) To skolebesøg á én lektion/ elev, hvor der med afsæt i elevens og/eller advokatens ønsker gives vejledning til fortsat udvikling. Der skrives referat fra møderne. 3) Løbende gensidig erfaringsudveksling på en elektronisk conference.

2. Undervisning i computerens muligheder for læse- og skrivestøtte

Gode læsere formår selv – ofte uden at vide hvorfor og hvordan – at udvælge og tilpasse læsestrategier i forhold til læseformålet. Elever i læsevanskeligheder har besvær med at udvikle disse kompetencer. De skal lære bevidst brug af strategier gennem undervisning. De skal f. eks. lære, at der læses på én måde, når formålet er at få gode læseoplevelser. Der læses på en anden måde, når der undervejs skal opsamles stikord til et efterfølgende referat. Der læses på en tredje måde, når forståelsen af hvert enkelt ord har betydning for, at en opgave løses korrekt.

Elever, der bruger læsestøtte, skal have denne viden mere bevidst og nuanceret end de fleste andre. De skal nemlig i det læse- skrivestøttende program kunne vælge strategi, hastighed og stemme efter læseformålet. Er indstillingen uhensigtsmæssig, resulterer det nemt i, at eleven ikke forstår, hvad der bliver læst. For at programmet kan blive elevens personlige læsehjælper, så skal han² selvstændigt kunne

foretage indstillinger i forhold til læseformålet. Det kræver både undervisning og øvelse over tid.

Læseopgaver og krav ændrer sig i forhold til elevernes alder. Derfor er oplæring i brugen af forskellige digitale strategier afhængig af fortløbende undervisning.

Det samme gør sig gældende for skrivestøtten. Her er også mange bevidste valg, der skal gøres, hvis programmet skal kunne give den optimale hjælp.

Advokaten skal have indsigt i og følge med i udviklingen af det læse- skrivestøttende program for løbende at få forbedringerne sat i spil i praksis.

3. Hard- og software

Det er helt afgørende, at der på skolerne skabes nogle rammer, der sikrer, at eleven ikke lades i stikken, hvis/når der opstår problemer med udstyret.

Flere elever med it-støtte peger på, at en langsom computer kan være den direkte årsag til, at det kan være svært at følge med i undervisningen i klassen.

Opstår der tekniske vanskeligheder, er det advokaten eller lærerne, der i første omgang må hjælpe. Kan de ikke hurtigt klare problemerne, skal der være en

aftale med skolens it-vejleder om, at denne enten løser problemet eller stiller en anden computer til rådighed, mens fejlene udbedes.

Udvalgte programmer skal være købt hjem og installeret ved skoleårets begyndelse.

De ældre elever skal yderligere have adgang til syntetiske stemmer og ordforslag på både engelsk og tysk, da læsevanskelighederne også giver sig udslag i andre sprog. Eleven skal blive hurtig til at skifte mellem de forskellige profiler alt efter, hvilket sprog der skal arbejdes med.

Det er væsentligt, at eleven hurtigt får skabt nogle gode rutiner med hensyn til at gemme sit arbejde, så det er muligt finde det frem igen, både når der arbejdes hjemme, og når der arbejdes i skolen.

4. Adgang til digitale tekster

Når en elev bruger et læse- og skrivestøttende program, er det naturligvis et must, at undervisningsmaterialet er tilgængeligt i digital form. Det er den enkelte faglærer, der er ansvarlig for, at det digitale materiale ligger klar, når undervisningen går i gang.

Forlagene frigiver flere og flere digitale materialer med eller uden illustrationer. Når det – forhåbentlig

i nærmeste fremtid – bliver sådan, at alle tekster kan købes hos forlagene i digital udgave, så ændres vilkårene markant til det bedre set i forhold til den nuværende situation.

I dag er vi nødt til at scanne meget materiale selv. En scanning giver ikke nødvendigvis en udgave, der uproblematisk læses op med syntetisk tale. Ofte kommer den scannede tekst frem i en udgave, hvor den syntetiske stemme ukontrolleret hopper rundt i teksten. Det er en voksenopgave at tjekke tilgængeligheden for oplæsning.

Meget digitalt materiale kan hentes i Materialebasen, som er et landsdækkende digitalt bibliotek, hvor lærere kan dele deres scannede materialer med hinanden. Det er en super god idé. Problemet er bare, at lærerne kun har adgang til at se titlerne, men ikke selve teksterne. Det er kun eleven, der må det. Lærerne har altså ikke mulighed for i deres planlægning at lave en kvalitetskontrol af materialet. Det er en alvorlig mangel. Skanderborg Kommune har i overensstemmelse med Forlæggerforeningen oprettet eget digitalt bibliotek på en sådan måde, at lærerne har adgang til at se teksterne i kraft af, at de er pædagogiske hjælpere for eleven. Vi har et stort ønske om, at Materialebasen kan åbne op for tilsvarende rettigheder. Skanderborg leverer naturligvis materialer til Materialebasen.

Det er ikke rimeligt, at tekstvalget til en klasse skal bestemmes af, om en given tekst eksisterer i digital form. Men er en lærer i tvivl om valget mellem to eller flere tekster, er det tidsbesparende at skele til, om de ligger digitalt.

Hvis ikke det ønskede materiale kan findes digitalt, så skal det scannes, og det er en voksenopgave. Man kan forvente, at eleven selv scanner få sider, men også her skal materialet leveres i god tid.

Det er en stor hjælp at lægge alle "taskebøger" på computeren fra skoleårets start. Derudover vil der løbende gennem året komme nye materialer til – ikke kun i dansk, men i alle fag.

5. Inddragelse af eleven

I skoleåret 09/10 var psykolog, ph.d. Aase Holmgaard tilknyttet itsu-tilbudet som forsker i projektet "Inklusion og ligeværdig deltagelse for Skanderborg Kommunes it-støttede elever" (Holmgaard, Aa., 2010). I den sammenhæng interviewede Aase to elever, som gennem længere tid havde vist modstand mod at arbejde med computer. Gennem de to interview blev det klart, at modstanden bl.a. hang sammen med, at computeren synliggjorde, at der var noget "galt" med dem.

De to elever gjorde os opmærksomme på, at det er vigtigt, at eleven inddrages i møder, inden tilbuddet sættes i værk og undervejs i forløbet.

Eleven skal have en forklaring på, hvorfor han tilbydes it-støtten, og hvad it-støtten kan hjælpe med. De fremadrettede læsepædagogiske konsekvenser skal drøftes. Der skal tages stilling til, i hvilket omfang eleven skal træne sin selvstændige læsning. Det skal drøftes, hvilke konsekvenser it-støtten har for afvikling af nationale test og for afvikling af folkeskolens afgangsprøve.

Eleven skal også inddrages i konkrete beslutninger om, hvordan de rent praktiske ting skal klares. Hvor skal computeren placeres i klassen? Hvornår skal computeren tændes? Hvornår og hvor ofte skal eleven ud af klassen for at lære noget specifikt? Skal computeren med frem og tilbage mellem skole og hjem, eller er der klargjort en computer derhjemme?

For nogle elever kan det være pinligt at skulle arbejde på computer, når kammeraterne ikke gør det. Computeren synliggør vanskelighederne. Derfor skal der tales med klassekammeraterne om, hvorfor it-støtten gives.

Eleven skal vide, at han selv er medansvarlig for, at opgaven lykkes. Han skal være indstillet på selv at gøre en stor indsats og skal kunne tåle, at der vil være forhindringer undervejs. Men det skal også stå tydeligt, at han ikke står alene med opgaven. Advokaten og de voksne omkring klassen er der for at hjælpe.

Det har vist sig, at inddragelsen giver eleven større ejerskab til opgaven. Den giver også eleven større mulighed for at samarbejde med lærerne om opgaven.

6. Nye arbejdsvaner og rutiner og nye krav

Den elev, der får tilbudt it-støtte, har gennem det meste af skolegangen været bagud i forhold til, hvad kammeraterne har kunnet rent læsemæssigt. Ved at spejle sig i kammeraterne har han hurtigt opdaget vanskelighederne, sådan som Aase Holmgaard beskriver det i sin ph.d.-afhandling "Viljen til læsning", 2007. For at klare sig har eleven vænnet sig til oversprings-handlinger og til at slække på krav til egen formåen.

De læse- skrivestøttende programmer giver nye muligheder. Derfor skal der nu også ændres på krav

og forventninger. Der skal arbejdes frem imod, at eleven bliver mere selvstændig i arbejdet med læse-skriveopgaverne. For alle børn gælder det, at for at blive en god læser, skal der læses meget og i forskellig sværhedsgrad. Sådan er det også, når der læses med syntetisk tale. Eleven skal anvende læselog, så det bliver synligt for ham selv og andre, hvad og hvor meget, der læses. Der skal reguleres på hastigheden i forhold til tekstens sværhedsgrad, elevens læsekompetence og læseformålet. Der skal arbejdes kritisk med skriftlige opgaver. Formuleringerne og stavemåde skal tjekkes med syntetisk tale.

Der er en forventning om, at eleven nu også læser lektier. Forældrene skal nedtrappe deres højtlesning af opgaver, da eleven skal vænne sig til at kunne selv med hjælp fra læsestøtten.

Samlet fortæller ovenstående seks punkter, at hvis den it-støttede undervisning skal lykkes, så er der mange forskelligartede opgaver, der skal tages vare på. Det drejer sig bl.a. om samarbejde, it-udstyr, undervisning i læse- og skrivestøttende programmer, adgang til læsbare tekster, inddragelse af eleven, arbejdsvaner og rutine og nye krav.

Kommende afsnit sætter fokus på, hvad vi kan lære af evalueringen af itu-tilbudet.

Hvad fortæller evalueringen?

Den seneste evaluering i itu-tilbudet i foråret 2011 viser overvejende gode resultater i forhold til, at eleverne har fået mulighed for at deltage i klassens undervisning på lige fod med kammeraterne.

Alle elever fortæller, at it-støtten er en god hjælp til at kunne klare fagene. Elevernes resultater i nationale test "Dansk læsning/tekstforståelse" er generelt meget tilfredsstillende.

Vi har fået et tydeligt billede på, at eleverne på trods af store afkodningsvanskeligheder har gode muligheder for at koble sig til klassens undervisning.

Løbende er der givet god hjælp og støtte fra advokaten og lærerne. De voksne siger i evalueringen, at de i kraft af "uddannelsen" føler sig godt klædt på til opgaven.

Det står dog også tydeligt i evalueringen, at den ekstra tid, som lærerne skal bruge i deres forberedelse, er den største udfordring for at få it-støtten til at være velfungerende.

Når man er mange om at løse en fælles opgave, er det vigtigt, at der er en tydelig rolleafklaring og en tydelig aftale om, hvem der gør hvad. Det skal være tydeligt for advokat, lærere, eleven og forældrene, hvem der løser hvilke opgaver. Hvem holder det indledende møde med elev og forældre? Hvem lægger "taskebøgerne" i computeren fra årets start? Hvem underviser eleven i det læse- skrivestøttende program, således at det kan anvendes fleksibelt i forhold til læseformålet? Osv. osv.

Det har vist sig, at når aftalerne er klare, så bliver opgaven mere overskuelig og overkommelig for den enkelte.

En mere inkluderende læseundervisning

Nåede vi målet i Skanderborg Kommune – har vi fået en mere inkluderende læseundervisning?

I skolen arbejdes der i dag overvejende efter det traditionelle tekstbegreb, som er knyttet til tekst. It-støttede elever skal undervises i klassen og får derfor et støttende og kvalificerende redskab, der letter adgangen til at arbejde med tekst.

Flere projektresultater – bl.a. Aase Holmgaards forskning i 2010 – peger på, at man vil kunne få en mere inkluderende læseundervisning, hvis man i højere grad anvender det udvidede tekstbegreb, som er multimodalt og inddrager både tekst, lyd, billeder og film. (Holmgaard, Aa., 2010) (Nielsen, B. K. & Aa. Holmgaard, 2010) Denne viden har vi haft gennem en del år, men det går meget langsomt med at få den nye arbejdsmåde ind i skolen. Der er ingen tvivl om, at elever med it-støtte vil kunne klare sig endnu bedre, hvis de i højere grad kunne få lov til at arbejde mere multimodalt. Det bliver først muligt i det øjeblik, klassens lærere tager den undervisningsform ind som del af klassens undervisning. Mange vil gerne, men manglende eller dårligt udstyr og netværk er en hindring. Yderligere kræver det også udvikling af en ny didaktik.

Det udvidede tekstbegreb er tæt forbundet med digitale medier. Hvis danske skolelever i højere grad skal anvende lyd, billeder og film som ind- og udtryksformer, så er det en forudsætning, at der for alle lærere og elever er nem adgang til digitale medier som computer, ipad, smartphone eller lignende. Det er tydeligt, at den udvikling i dag går hurtigere end nogen sinde før. Måske også fordi der nu er en

opblødning i forhold til, at elever selv medbringer og anvender egne produkter i skolen.

Fra den seneste PISA-delundersøgelse fra juni 2011 ved vi, at danske elever på nuværende tidspunkt er dårlige til at læse multimodale tekster. Nye læsemåder kræver nye strategier, som der skal undervises i (Bundsgaard, J., 2008). Vi har brug for flere forskningsprojekter for at indhente ny viden om arbejdet med det udvidede tekstbegreb.

Anbefalinger og perspektivering

Artiklen har beskrevet udvalgte opgaver, der skal varetages, for at en it-støttet undervisning bliver velfungerende for den enkelte elev. Det står forhåbentlig nu også klart, at opgaveløsningen kræver specialistviden og samarbejde mellem flere.

Artiklen peger også på, at den it-støttede undervisning i sin nuværende form er under kraftig forandring. Den største forandring er knyttet til, at det nuværende dominerende tekstbegreb bliver suppleret og måske på lang sigt helt afløst af det udvidede tekstbegreb. Almenundervisning vil i langt højere grad end nu anvende multimodale ind- og udtryksformer, ingen i en klasse vil mere være alene om at bruge computer, og adgangen til digitale tekster af god kvalitet bliver nemmere. Det giver nye vilkår og muligheder for elever, der i dag anvender it-støtte.

Det er en stor, langvarig og spændende forandringsproces, vi er i gang med. Måske når vi ad åre dertil, at det er en helt anden type vanskeligheder, der popper op – ikke som læsevanskeligheder – men som ind- og udtryksvanskeligheder/kommunikationsvanskeligheder.

Der er vi ikke endnu. Elever, der i dag oplever store læse- og skrivevanskeligheder, har fortsat brug for hjælp. På baggrund af viden og erfaringer fra itsutibudet slutter artiklen af med følgende anbefalinger:

1. It-støttet undervisning skal løftes op på et kommunalt niveau for at sikre kvalitet i indsatsen via uddannelse til advokat og lærere.
2. Alle skoler skal have mindst én specialist/én advokat.
3. En elev, der tildeles it-støttet undervisning, skal kontinuerligt have tilknyttet en advokat. Yderligere skal klassens lærere og skolens it-vejleder tage et medansvar for opgaveløsningen.

Nogle vil sige, at den it-støttede undervisning er en dyr indsats. Sat op imod de langsigtede konsekvenser det har for mange, hvis de ikke får mulighed for ligeværdig deltagelse i undervisningen, er den økonomiske indsats beskedent.

Fagsekretariatet Børn og Unge i Skanderborg Kommune går nu aktivt ind og støtter forandringsprocessen. I 2012 igangsættes et større projekt "Den innovative folkeskole – nye teknologiers betydning for didaktikken i fremtidens skole"³. Som del af projektet bliver der mulighed for at udvikle nye multimodale ind- og udtryksformer med tilhørende strategier til fremme for en mere inkluderende læseundervisning. Itsu-tilbudet vil kunne bidrage med viden og praksiserfaringer til den proces.

Litteratur

Andresen, Bent B. (2007): Bæredygtig læse- og skriveudvikling. Forskning i tilknytning til "Computerstøttet undervisning på 3. årg.": http://www.skanderborg.dk/Files/Filer/Born_Unge/Itstoettetuv/bentb3klskb.pdf

Bladt, Kirsten (2006): It-støttet undervisning udvikler børns selvværd og fremmer inklusion. I: Kognition & Pædagogik, nr. 61, 16. årg., s. 56-69.

Bladt, Kirsten (2008): It-støtte fremmer ligeværdig deltagelse. http://www.videnomlaesning.dk/wp-content/uploads/kirsten_bladt.pdf

Bundsgaard, Jeppe (2008): Søgning er læsning http://www.videnomlaesning.dk/wp-content/uploads/Jeppe_Bundsgaard.pdf

Holmgaard, Aase (2007): Viljen til læsning – læsevanskeligheder belyst gennem et erfaringsperspektiv. DPU. http://www.krap.nu/Viljen_til_laesning.pdf

Holmgaard, Aase (2010): Er det på tide at skifte adgangskode? – indtryk og refleksioner fra et udviklingsarbejde i Skanderborg Kommune http://www.skanderborg.dk/Files/Filer/Born_Unge/Itstoettetuv/Artikel%20-%20Aase%20Holmgaard%20-%20Sept.%202010.pdf

Nielsen, Bodil K. og Aase Holmgaard (2010): Pc-læsning og animation fra 1. kl. <http://www.psykologcentret.dk/fileadmin/Arkiv/Dokumenter/Pc-laesning.pdf>

- 1 Begrebet specialist anvendes med den betydning, at specialisten specifikke viden og erfaring sættes i spil nysgerrigt, anerkendende og forstyrrende med de øvrige deltagers viden og erfaring. Hensigten er sammen at skabe en ny fælles forståelse.
- 2 Læsevejledning: I artiklen benævnes alle elever/drenge og piger – som "han". Lærerne/mandlige og kvindelige – benævnes som "hun".
- 3 Projektbeskrivelsen er endnu ikke offentligt tilgængelig, men interesserede læsere er meget velkomne til at kontakte Børn og Unge i Skanderborg Kommune vedrørende projektet.

